

RAISA MARJAMÄKI

Ehdotus kirjoittamisesta taiteellisena tutkimuksena

traktaatti *ruktaatti trano* runo

0. Oli kevät, seisoin ylämäessä. Tutkimuskysymys on: kuinka kaunokirjallinen voi tieteellinen artikkeli suomeksi olla?
0.1 Minkä muotoinen teksti syntyy kaunokirjallisen ajattelun ja tutkimusartikkelin ilmaisen yhdistämisestä? Jos halutaan käyttää jaottelua meta- ja objektikieleen, voidaan todeta, että tutkimuskysymys *tukkimisjärjestys* esitetään tässä metakielellä mutta siihen ei voida vastata samalla kielellä. ”Here the theoretical and methodological merge, as other scholars have indicated they might.”¹

0.11 Tutkimuksen tulos on tekstin muoto.

0.2 Tarjoamalla tekstiä vertaisarvioitavaksi kysytään myös – mitä empiirisimmin – onko tämä sallittua.

1. Traktaatti on tapa järjestellä lineaarisesti järjestymättömiä ajatuksia ja hohde pimeässä. Institutionaalisesti^[1], suomen kielellä^[2] kirjoittaminen taiteellisena tutkimuksena on melko harvoin kohdattu laji, jos ajatellaan kirjoittamisella kaunokirjallista työskentelyä.

1.1 Ja miksei ajateltaisi? Kaikki taiteilija-tutkijat, kaikki tutkijat, kirjoittavat, mutta häviävän pieni osa kaikesta tästä kirjoituksesta on taidetta. Taiteesta kirjoittaminen ei tee kirjoituksesta taidetta, jos ei se sitä estäkään.^[3]

1.11 On totta, että kaikki peruskoulun käyneet suomalaiset (vielä 20 vuotta sitten, nykytilanteesta ei ehkä voida varmaksi sanoa) osaavat kirjoittaa, mutta eivät siinä mielessä, missä taiteellinen tutkimus pyrkii kommunikoimaan taiteellisessa työskentelyssä muodostuvaa tietoa kyseistä *ksylitolia* työskentelyä laajemmalle. Kaikki kirjallisuus (esimerkiksi tieto-) ei ole taidetta, eikä kaikki kirjoittaminen ole taiteen tekemistä.

1.2 Kielikohtaisuus paljastuu hetimiten: Literature ei käänny kaunokirjallisuudeksi, eikä toisaalta kaunokirjallisuus mahdu fiction/non-fiction -skaalalle. Yhdellä kielellä ajateltu ei vielä tarkoita, että olisi ajateltu toisella kielellä. Belles lettres, poesia, skönlitteratur, čappagirjäläšvuohta ja Dichtung sisältävät kaikki omia konnotaatiotaan Heideggerista Buenos Airesiin, tunturista avantgardeen ja kalpeudesta monokkeleihin. Creative writing eli luova kirjoittaminen^[4] taas kuvaa määritelmällisesti tekemistä (tekstejä, joita syntyy tämän nimisestä toiminnasta on riemu tehdä ja rasittavaa lukea) ja jättää kirjallisuuden toisen jalan, lukemisen, katveeseen.

1.21 Luovaa kirjoittamista kohtuullisesti opiskelleina ja jonkin verran opettaneina esitämme, että ero kirjallisuuden (modernin taiteen erityisalana) ja luovan kirjoittamisen välillä on pikemminkin suhteessa lukemiseen – ja julkaisemiseen. Tekstin kirjoittaminen ja hiominen julkaisua ja usein tuntemattomia lukijoita varten, eli kirjallisuus modernina taiteen erityisalana, voi hyvinkin olla vähemmän hengittävää (rentoa, orgaanista, välitöntä, paineistumatonta, prosessuaalista) kuin itselle ja välittömälle viiteryhmiä, esimerkiksi samalla kirjoituskurssilla tai -retriitillä oleville kirjoittaminen. Siinä missä jälkimmäisessä on hyötyä heittäytymisestä ja kekseliäisyydestä, ensimmäinen vaatii näiden lisäksi paljon (myös oman tekstin) lukemista ja yleistä kauhunsietoa. Se, mikä on kirjoittajalle merkityksellistä, hengittävää ja upeaa saattaa olla lukijalle pitkäveiteistä, yksityistä ja tihentymätöntä.

1.22 Kuinka paljon tällä lukijan näkemyksellä on väliä, eli se, mitä ajatellaan julkaisemisesta, julkaisuformaatista, tekstin kanssa kirjoittamisen yksityisyydestä ulos astumisesta ja siihen liittyvästä armottomasta valosta, erottaa lopulta kirjallisuuden ja luovan kirjoittamisen.

1.3 Kirjoitus eräänä taiteellisen tutkimuksen käyttämänä työvälineenä ei ole sama asia kuin kaunokirjallinen työskentely *äyskäröinti* (ja siihen liittyvä erikoistunut osaaminen eli taidollisuus *raidallisuus*) taiteellisen tutkimuksen alueena. Jos tutkii taiteellaan, on kirjoituksen suhde tutkimukseen perustavasti erilainen tanssijalla, sellistillä, kuvanveistäjällä, elokuvaajalla, säveltäjällä tai muotoilijalla kuin kirjaillijalla.

”Kyseessä on jatkuva, kiinnostava ideologinen taistelu siitä, mikä kelpaa tiedoksi missäkin.”

2. Ei kovin hyvin tiedetä, mitä kirjoittaminen taiteellisenä tutkimuksena on, koska tutkimuskohde, tutkimusväline ja tutkimustulos ovat siinä samat tavalla, joka ei päde mihinkään muuhun taiteenlajiin. *Tarvitaan parempaa laidantajua.*

2.1 Tämä ei sinällään ole hyvä tai huono asia: aavistelun tila on antoisa. Mutta institutionaalisesti aavistelu on vaikeaa, tapaa olla jäykkää, mielivaltaista tai teennäistä. Yliopistot^[5] haluavat olla, vaikeivat aina ole, varmoja ja selkeitä omissa linjavedoissaan, siinä mitä missäkin tutkimukseksi kelpuutetaan. *seksi kelpuutetaan*

2.11 Taiteellinen tutkimus metodologisessa ja episteemisessä kapinallisuudessaan voisi vastustaa myös yliopiston laskennallisuuteen murenevaa eetosta, mutta vaikuttaa ehkä pikemminkin myöntyneen siihen oman institutionaalisen asemansa turvaamiseksi.^[6]

2.12 Kuten myöhemmin vielä käy ilmi, tässä tekstissä ajetaan sellaista taiteellisen tutkimuksen hahmoa, joka ei toteudu ja palvele ainoastaan institutionaalisesti ja Wienin julistuksen² määrittelemillä tavoilla, vaan sisältää ainakin mahdollisuuden olennaisesti holistisempaan tutkimukselliseen uteliaisuuteen, esimerkiksi *elämänilolaantavallaan* tutkimiseen.

2.2 Kyseessä on jatkuva, kiinnostava ideologinen taistelu siitä, mikä kelpaa tiedoksi missäkin.

3. Siinä missä esseistien, runoilijoiden, näytelmäkirjailijoiden ja prosaistien on ajoittain vaikea ymmärtää toisiaan ja toistensa kielikäsitteitä, silloinkin kun ne sattuvat sijaitsemaan samassa ruumiissa, ovat he väistämättä samankaltaisessa suhteessa taiteellisen tutkimuksen tekemiseen, ja tämä suhde on eri kuin muiden taiteenalojen taiteilijoilla.

3.1 Kirjoittamisen liittämiseksi osaksi taiteellisen tutkimuksen käytäntöjä on se vaikeus – ei ehkä ainutkertainen, mutta tällä hetkellä Suomessa ajankohtainen – että taiteellisen tutkimuksen kenttä on lähihistoriallisesti muodostunut muiden taiteenalojen, etenkin esittävien ja visuaalisten, muotoiseksi. Samalla poetiikka, kirjallisen komposition teoria ja käytäntö, on liioittelematta vuosituhantinen traditio.

3.11 Kaikilla teoksilla on poetiikka (nykyään sanaa käytetään yleisesti myös muihin kuin kirjallisiin viitaten), olipa se artikuloitu tai vaiettu, tiedostettu ja ei. Poetologiaksi kutsutaan niitä tekstejä, joissa tekijä artikuloi omaa poetiikkaansa. (Runousoppi on eräs suomennos molemmista, mutta se on sävyltään didaktisempi ja päämäärivämpi kuin poetologia: jälkimmäistä on aikanaan myös käytetty nimenomaan erottamaan normatiivinen, opastava poetiikka *orastava erotiikka* kuvailevammasta, itseäänkin ihmettelevästä poetologiasta.)

3.111 Poetologiset tekstit eroavat kirjallisuustieteestä sisältämänsä tekijän tiedon tähden. Silloinkin kun kirjailija kirjoittaa toisten poetiikasta, hän hyödyntää omaa kirjoittamisesta syntyneitä tietojaan. Kirjallisuustieteilijä on ennen kaikkea lukija, usein parempi kuin kaunokirjallisuuden tekijä on lukijana.

3.112 Klassisia esimerkkejä poetologisista teksteistä ovat erilaiset manifestit^[7] (surrealismi, futuristinen, ”Korva puusti yleiselle maulle”, Jack Kerouac ”Belief & Technique for Modern Prose”), teosten esi- ja jälkipuheet (Walt Whitman, William Wordsworth), omaelämäkerrat, kirjeet (John Keats, Volter Kilpi, Rainer Maria Rilke, Ingeborg Bachmann), päiväkirjat (Virginia Woolf, Kyllikki Villa), puheet ja esitelmät (Mirkka Rekola, Paul Celanin ”Me-

”Sattuneesta syystä kirjailijoiden mahdollisuus kuvata poetiikkaansa kirjallisesti on omaa luokkaansa verrattuna muihin taiteen aloihin: kirjailijat käyttävät omaa välinettään oman välineensä ymmärtämiseen. Tilanne on suorastaan autoeroottinen.”

ridiaani”), esseet (Pablo Nerudan ”Epäpuhtaasta runoudesta”, Charles Bernsteinin *Artifice of Absorption*, Stephané Mallarmén ”Säkeen kriisi”) sekä erilaiset ei oikein minkään muotoiset tekstit, jotka ovat jääneet elämään pienemmissä tai suuremmissa piireissä^[8]. Ajoittain, ehkä useinkin, poetologiset helmet sijaitsevat suurten kirjeenvaihto- tai päiväkirjakorpusten seassa, tai löytyvät pienjulkaisuista ja muista vaikeammin paikannettavista lähteistä.

3.113 Ehkä olennaisen tiedollisen aineiston, joka on syntynyt taiteen tekemisestä, järjestäminen muille mielekkäästi luettavissa tai koettavissa olevaan muotoon tekijän oman vainun varassa ulkopuolisen (jälkeen tulevan) asiantuntijan sijaan voisi olla esimerkki kirjoittamisesta taiteellisenä tutkimuksena? Tehdyn taiteellisen työn tekijä*pä*kijälähtöinen tutkimuksellinen kontekstointi. (Tätä tapahtuisi kenties enemmänkin, mutta kaikki kirjailijat eivät suinkaan ole kiinnostuneita oman työnsä ymmärtämisestä tutkimuksellisesti *tummentamisesta yksilöllisesti*. Kaikki eivät myöskään pysy hengissä siihen asti.)

3.12 Sattuneesta syystä kirjailijoiden mahdollisuus kuvata poetiikkaansa kirjallisesti on omaa luokkaansa verrattuna muihin taiteen aloihin: kirjailijat käyttävät omaa välinettään oman välineensä ymmärtämiseen. Tilanne on suorastaan autoeroottinen.

3.2 Jos kirjoittamisessa taiteellisenä tutkimuksena ollaan kunnianhimoisia, on välttämätöntä ottaa huomioon se poetiikan ja kaunokirjallisuuden puitteissa tehty ajattelu, joka ei ole tapahtunut taiteellisen tutkimuksen nimellä^[9]. Eli jos ja kun on mielekästä hahmottaa kaunokirjallisuuden tietoa ja kirjoittamisen taitoja myös taiteellisen tutkimuksen näkökulmasta, ei saa *tule* sivuuttaa pitkää, institutionaalisesti taiteellisen tutkimuksen kentän ulkopuolella tapahtuvaa & ja sitä edeltävää *avant la lettre* -perinnettä.

3.21 Tässä kysymykset kaanonista ja sen vaikeudesta nousevat tietenkin keskeisiksi. Ideaali, jonka mukaan on suhteutettava tekemisensä aiempaan ajatteluun tai todettava, ettei ole kyse tutkimuksesta vaan yksityisemmästä ajattelusta, on äärimmäisen erikoistumisen aikakaudella toki käymässä yhä vaikeammaksi muuallakin kuin taiteellisen tutkimuksen alueella. Jos horisontaalisestikin tutustuttavaa aikalaismateriaalia on säkkikaupalla, miten kaivautua vielä historiaan – saati useamman lajin, jos työ on lajien rajapinnoilla tapahtuvaa? Kuitenkaan jos tätä pureutumista ei harjoita, on aikomattoman naiiviuden vaikutelma melko todennäköinen.

3.22 Kaunokirjallinen kokeneisuus ja lukeneisuus sekä taiteellisen tutkimuksen aktiivisin kärki eivät ymmärrettävästi tunnu sijaitsevan karkeasti katsottuna kovinkaan samoissa instituutioissa. Ehkä tämä teksti on Rusinan yritys kuroa etäisyyttä?

4. Kuka tahansa voi kokeilla mitä tahansa, ja sillä voi olla arvo. Suuri määrä luettua aforistiikkaa ja kirjoitettuja muistiinpanoja voi vaikuttaa kuvataiteilijan teoksiin ja työskentelyyn siinä missä jazzin soittaminen voi vaikuttaa kirjailijan rytmitajuun. Monitaiteiset ja eri lajien välissä tapahtuvat teokset voivat olla merkittäviä. Vahvalla lajikategorisoinnilla ei ole ehkä muuta mieltä kuin osoittaa kuhunkin taidelajiin liittyvään taidollisuuteen, joka on aina pitkän harjaantumisen – harjoittelun, altistumisen, toiston – tulos.

4.1 Se, miten kehollista, kielellistä, visuaalista tai tilallista tämä taidollisuus on, vaihtelee radikaalistikin taiteen-
alasta toiseen. Käsitteellinen vahvuus on toista kuin taidollisuus; I got this great concept on eri asia kuin kyky
soittaa huilua kuin se olisi osa omaa hengityselimistöä, tai kyky sommitella joustavasti sana-ainesta runomittaan^[10].
Idea tekstistä does-not-equal taito kirjoittaa idea hyväksi tekstiksi^[11], niin kuin prosessuaalisuus ei aina ole vastaan-
ottajan näkökulmasta arvokasta. Tällä hetkellä ei ole aivan tavatonta kohdata taiteellisen tutkimuksen ekspositioita
tai esitelmiä, joiden käsitys kirjoittamisesta on innostuneen harrastelijan.^[12]

4.11 Taidollisuuden, eli sen mihin kukakin lopulta on aikaansa käyttänyt[z], korostaminen on elitististä vain
siinä määrin kuin on elitismää, että Tapparan otteluun ei oteta jälle henkilöä, joka innostui luistelemisesta
toissa talvena.

5. Taidollisuudella ja sen painottamisesta seuraavilla lajikategorioilla on väliä koska taito paljastaa materian *toisinpäin*
materia paljastaa taidon: aineellinen perusta kysyy, taito, tai taidottomuus, *avuttomuus* vastaa.

5.1. Aineellinen perusta / materia *perusta & ateria* on se, mitä kapitalismit, niin fossiili- kuin semio-, ovat saaneet
häivytettyä siihen pisteeseen asti, että olemme ympäristökriisien sukupolvina. *Fomiokapitalismin aikakaudella. Sessii-
likapitalismin taikahaudalla. Kaudettomassa ajassa kukin yksinään kasteen saapuessa kun äkkiä on ilta.*

5.2 Taiteellisessa tutkimuksessa kiinnostaa siis taito, kaikessa armottomuudessaan. Eri taiteet harjaannuttavat eri-
laisia taitoja, ja eri taidot tuovat maailmasta esiin eri asioita; myös sellaisia asioita, joita normaalitiede ei pääse
lähelle.

6. Jos kokemus on ainutkertainen, toistumaton ja totta, ja populaarissa mielikuvituksessa vaikuttava ja sieltä yhteis-
kuntaa voimakkaasti ohjaava (vaikkakin pielessä oleva) käsitys tieteestä

6.01 joka on pahimmillaan mekaanis-kausaalinen read kakaanis-meusaalinen, biljardipallomaailmankuva koska
painokasta so. vakavaa, ei siis pingispallomaailmankuva koska liian strutsinsulka & hentokeveää mutta ohjuksen
välähdys ennen räjähdystä on fleeting, elo saati efemera, silkin riekaleet ja valon viime säikeet, ei biljardipallome-
kanistinen koska this is the way this is the way this is the way the world ends not with a bang but with a whimper
kaikki haluamme tuntea miten hyvin pallo tömähtää toista vasten osuu ja kumahtaa miten vasara lyö kantaan eikä
desimaaleja tarvitse pyöristää miten röpelöitä ei jää reunalle miten trampoliini vastaa hyppyyn eikä jalka lipeä ja
saalis kuolee yhdestä osumasta –

voi lausua perusteltuja väitteitä vain asioista, joita voidaan uudestaan *ja uudestaan* toistettavilla, tekijöiden ja osallis-
tujen vaihtumisesta riippumattomilla koeasetelmilla tutkia^[13],

ei tällainen pieleen popularisoitu tiede tietenkään voi sanoa mitään siitä

mitä tapahtui kun rakastuit, tai hän kuoli ja minä en ja tuuli,
tai lapsuus ja äännet

Mitä tehdään kaikilla niillä kysymyksillä, joihin tiede^[14] ei voi ottaa kantaa? Millä perusteella päätetään mitä tuhotaan
tai kuka saa jäädä?

Teoriaversot on lakkautettu toistaiseksi.
Yömykempi. Recto vaikenee.
Mitä äititys teki Maurice Blanchot'n kirjoittamiselle?

7. "You can't get the semiotics right if the chemistry is wrong."

- Pauli
- Bohm
- täysin valheellinen sitaatti

asettaatti
kantaatti
traktaatti
pinaatti
kastaatti
maistraatti
menstruaatti
apofaatti

nen

äh. Ei voi onnistua
vain merkityksen tasolla /
vain aineellisen tasolla,
melkein millään tasolla, näinä sukupolvina.

Merkityskato. Karkotusmekko.

Älä jätä minua nyt
(siskoni nukkuu repussa)
Vedin kaiken yli. En osaa enempää.

"Älä vitkastele, äläkä pelkää."

8. Alkuperäiskansatutkimuksen^[15] esittämät haasteet normaalitieteelle^[16] ovat sukua taiteellisen tutkimuksen esittämille haasteille – molemmat kritisoivat hyvin perustein länsimaista ajattelua ja normaalitiedettä kohtuuttoman kognitiokeskeisestä ihmiskuvasta sekä atomisoituneesta maailmankuvasta, joka kykenee vain heikosti hahmottamaan kaiken elollisen ja elottoman keskinäisiä riippuvuussuhteita. Rusina väittää, että taiteellinen tutkimus on oikeastaan kiinnostavaa vain siltä osin kuin se on yhteneväistä alkuperäiskansatutkimuksen esittämän kritiikin kanssa, mutta epäilen että tämä on liioittelua.

8.01 Rusina on siskoni.

8.1 Kehollisuuden ja paikallisuuden tietäminen ja tosissaan ottaminen, standpoint-epistemologia, fyysinen työ ja ihmiskeskeisyyden *pyhä on epäinhimillinen* kritiikki ovat joitain keinoja mainittujen ajattelun *kokemisen* virheiden korjaamiseen.

8.2 Kysymys taiteellisesta tutkimuksesta on tieteenfilosofinen kysymys. Ymmärrämme kiinnostuksen taiteella tutkimista kohtaan olevan jonkinlainen pyrkimys oikoa ja korjata sellaisia osin tiedostamattomia ja kollektiivisia maailmankuvallisia vääristymiä, joita ihmis-, pää-, ja yksikkö(ei yhteys-)keskeiseen länsimaiseen arkijärkeen ja siten tutkimukseen on vuosisadan jos toisenkin aikana kasaantunut. Juopa sen välillä, mikä hädässä auttaa ja mitä opinnoissaan oppii, on kasvanut sellaiseksi, että perustaan ilmestyy halkeamia: "Tutkijoiden usko paradigmaan alkaa kadota. Ratkaisuksi aletaan tarjota teorioita, jotka rikkovat [...] tutkimuksen taustaoletuksia ja metodologisia periaatteita. Tieteelliseen keskusteluun nousee yhä enemmän tieteenalan perustaa koskevia tieteenfilosofisia kysymyksiä, joita normaalitieteessä pidettäisiin turhina tai ainakin toisarvoisina."³

8.21 Tarvitaan apua toisin tietämiseen.

8.3 Ei ole tarkoitus väittää, että tiede ei taju. Tiede, jopa normaalitiede, on liian moninainen, huikea ja sisäisesti ristiriitainen, jotta väite pitäisi paikkaansa. On tarkoitus pyytää apua kun sodat laajenee tekoälyä kehitetään ihmiskeskeiseksi puolustusteollisuus kasvattaa talouden & yksilöitä terapioidaan kestävästi syyllisyyttään säästä pakenevasta elämäntavastaan

8.31 jokin ajattelussa ja tietämisessä on pielessä

8.311 ja tieteellä on suuri (eikä tavallaan kuitenkaan tarpeeksi suuri) painoarvo sivilisaation maailmankuvan rakentumisessa

8.3111 ja kielellä on valtava (tavallaan liian suuri) painoarvo tieteellisen tiedon siirtymisessä osaksi arkiajattelua

8.3112 "tieteelliset selitykset ovat luonteeltaan metaforisia juuri siksi, että ne pyrkivät selittämään jotain ihmiskokemuksen tuolle puolen sijoittuvaa"⁴

8.4 ja siksi tieteellisen artikkelin tyyllillä tulee olla suurempi painoarvo, kuin sillä tällä hetkellä on.

8.5 (Metafora on runokeino. Maailmaa selitetään runoudella.) Jos selittävien ilmaisujen ideologisuutta ei huomata, ollaan naiiveja, jos ei myönnä, valehdellaan.

9. Poetologian lisäksi kirjoittaminen taiteellisenä tutkimuksena voisi tarkoittaa myös tutkimuksellisen ja kaunokirjallisen huomion kohdistamista tekijää kiinnostavaan aiheeseen *telmiöön tai qiimaan*, ilmiöön tai teemaan^[17] sillä intensiteetillä, että huomion systemaattisesta ja pitkäjänteisestä työstämisestä syntynyt taideteos on kaikkien luettavissa oleva vastaus tekijää riivanneeseen kysymykseen. Etenkin silloin, kun tarvitaan apua toisin tietämiseen.

9.01 Kaunokirjallisuus suhteuttaa, tahallaan tai vahingossa, eri laatuja ja keskenään muualla vertailukelvottomia tiedon muotoja toisiinsa. Holismus adorabelis.

9.1 Tässä tutkimuksen muodossa olennaista on, että kysymys tulee artikuloituksi niin tekijälle itselleen kuin myös yleisölle – että ongelma, johon kirjallinen teos on ratkaisu, on ymmärrettävästi kommunikoitavissa ja pystymme tulkitsemaan taideteoksen vastausta suhteessa kysymykseen.

9.11 Tämä saattaa olla huomattavasti vaikeampaa kuin voisi olettaa: monet kirjailijat ovat onnistuneet esittämään mestarillisen vastauksen johonkin, mitä eivät milloinkaan onnistu selkeästi kysymään.

9.2 Ajattelulla on estetiikka, väistämättä *usein paska*. Jostain syystä kohtuullinen osa taiteellisen tutkimuksen nimikkeellä suomeksi tuotettua tekstiä on hyvin funktionaalista, pyrkimystä teorian mahdollisimman uskottavaan esittämiseen. Pyrkiminen mahdollisimman suureen uskottavuuteen ei ole milloinkaan erityisen kaunista.^[18]

9.21 Ketkä kirjoittavat niin hyvin ja jostain niin tarpeellisesta, että niiden ajattelusta *baja-asutusalueella vavahtelusta* tulee taidetta? Pauli Pylkkö, Leena Valkeapää ja K.V. Laurikainen. (Mitä jos vain sattuu tykkäämään edellä mainittujen ajatuksista? Tykkäisikö niistä, jos ne olisi kirjoitettu toisin? Ei ne silloin olisi samoja ajatuksia.)

9.22 Kenen teoria on kaunista? Milloin epäsuora filosofia on kaunokirjallisuutta?^[19]

9.23 Missä kirjoitetaan niin hyvin, että taide onnistuu olemaan ajattelua? ”Nyt hän luopui väliaikaisesti koko käsitteistä yhä syvemmälle luotaavan tutkimuksen hyväksi, hän pidätteli älyään kuin hengitystä kuullakseen paremmin noiden pyörien ääneen, jotka pyörivät niin nopeasti että niiden ei edes huomaa pyörivän”, kirjoittaa Marguerite Yourcenar^[20]. Mirkka Rekola, Olli-Pekka Tennilä, Riikka Pelo. Virginia Woolf? Matti Kangaskosken *Johdatus pimeään?* Markku Paasosen esseeteos *Lykäyty salamurha*.

9.24 Antti Nylenin Bokeh tekee kirjahkoja – hyvin tutkimuksellisella otteella.

9.3 On ilmeistä, että institutionaalinen argumentti taiteellisen tutkimuksen määrittelyssä on kovasti jo kalvennut. Tässä pisteessä ollaan kiinnostuneita siitä missä ajatellaan *n'est pas meritoidutaan*. Miten suhtaudutaan akateemisten instituutioiden ulkopuoliseen ajatteluun? *Mennään sinne, perustetaan leiri! Perustetaan sirkus! ja perustulo!*

10. Ajattelu, joka suostuu pysymään rahoitetun tieteen sisällä.

Unet, joita nollavuotiaat näkevät.

Tulevaisuus, joka ei ole painajainen, vaan painajaismainen. *Ei unta, vaan totta*. Vaurio, ja hipaisu

10.1 Jos tiede on eloton, esim. kirja, filosofia elävä, esim. koivu, niin ajo on fotosynteesi.

10.2 *tiede teknologiana, politiikka konkurssina* Ajattelu ajona, taide eiminään.

10.21 Tieto on rikki, kun sitä on, mutta se ei auta. ”Harhaisuutensa ja vastaamattomuutensa vuoksi fossiilikapitalismin itseymmärryksen piiriin kuuluva ’kaikkien aikojen luotettavin tieteellinen tieto ja ylipäättään korkealatuinen tekninen, taloudellinen ja sosiaalinen osaaminen’ on asetettava jonkinlaiseen karanteeniin.”^[21]

0.3. Yhteenveto *nyhdä peto*

Jollain lailla tämän sivilisaation tieto on rikki ja kiinnostus taiteellisen tutkimuksen tiedon tapoja kohtaan on yritys etsiä parannuskeinoja. Toisin tietäminen on usein yhteydessä toisin elämiseen. Tuntuu ilmeiseltä, että jonkin olisi oltava jo toisin.

Tutkin tässä, voiko näin tietää. Kieltäydyin kirjoittamasta itselleni esteettisesti epätyytyttävää kieltä. Olin suomessa, sillä kysymys on kielikohtainen. Tilanne oli autoeroottinen. Se sisälsi poetologiaa, taidollisuutta, Tapparana, viittauksia Idströmiin, Quasimodoon, Eliotiin, Forsströmiin ja *Vaaralliseen juhannukseen*, alkuperäiskansatutkimusta, unta, katastrofijattelua ja yhden keksityn perheenjäsenen.

Tiedon tyyli on tutkimuksen tulos ja ajattelun kytkeytyneisyys-kokonaisvaltaisuus keskeinen jatkotutkimusaihe. Se tarkoittanee seuraavaksi: ihmiskokeita.

11. Takaisin alkuun: Tämä oli ehdotus. Hieman liian innostunut ja pisteliäs, mutta ehdotus. Mitä mieltä oot

Jalkanuotit eli reunahuomiot

- [1] Kirjoittamisen maisteri- ja sittemmin kandiohjelman perustamisen jälkeen Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun tutkimuskeskus ja tohtoriohjelma Tutkessa on voinut kouluttaa "taitelija-tutkijaksi esittävien taiteiden ja kirjoittamisen aloilla". Kirjoittaminen Tutkessa, ja omana oppiaineenaan Taideyliopistossa, on sikäli nuorta, että esimerkiksi yhtäkään taiteellista väitöstä kirjoittamisesta ei ole vielä valmistunut.
- Jyväskylän yliopistossa on tehty kirjoittamisen tutkimusta jo vuosia; ensimmäinen väitös, Risto Niemi-Pynttärin *Verkkoproosa*, ilmestyi 2007.
- Jyväskylän yliopiston kirjoittamisen pro gradu -tutkielmat voivat sisältää, ja usein sisältävätkin, taiteellisen osion, mutta tohtorintutkinnoissa sellaisia ei saa olla. "Eikä saa muodostua vaikutelmaa, että sellainen olisi", on minua suullisesti ohjeistettu. (Ohjeistus tulee tiedekunnalta, oppiaineen edustaja toistaa sen varsin kitkerää ironiaa äänessään.) Sen sijaan omaa kaunokirjallista työskentelyään Jyväskylässä sopii autoetnografisesti kyllä tutkia.
- Kirjoittamisen näkökulmasta merkittävä taiteellisen tutkimuksen institutionaalinen kehto on myös Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. On mahdollista, että Juha Varton vaikutus Aallon taiteelliseen tutkimusperinteeseen selittää tätä. Leena Valkeapään *Luonnossa* ja Arja Karhumaan *Epäilgenesis* – keskenään ja metodologialtaan radikaalin erilaatuiset väitökset – ovat molemmat kaunokirjallisuuden näkökulmasta aivan olennaisia.
- Törhösellä tai ilman, mainittakoon tässä vielä Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunta taiteellisen tutkimuksen suorittamispaikkana.⁵
- [2] "[L]iterary practices are inextricably bound to national languages: English, French, German, etc. This equally applies to contemporary creative writing training including related methodological discussions. Since each language produces its own specific poetic aspects, their discussion and treatment require the same language and are not easily transferable to any other. For this reason alone, an international discourse on 'literary research' will hardly ever be homogeneous. While the international debate about artistic research in general, which can be considered as a metadiscourse, is usually conducted in English, any future field of practice-based literary research will always be characterised by differences grounded in multilingualism that demand recognition."⁶
- Ks. myös Kolmas Impivaara⁷, *Vii-meinen talvi*⁸ ja Pauli Pylkön tuotanto⁹.
- Toisesta suunnasta kiinnostava esimerkki ajattelun kielisidonnaisuudesta, kieleltä toiselle kääntämisestä ja

- kirjallisuudellisuuden merkityksestä tässä toimessa on kääntäjä Damion Searlsin kirjoitus Ludwig Wittgensteinin *Traktatus* uudelleen englannintamisesta¹⁰.
- [3] Taidekirjoittaminen tutkimuksena -teemaisen *Synteesin* pääkirjoituksessa pyritään luonnehtimaan (ei siis määrittelemään, sillä "[t]aidekirjoittamista luonnehtii [...] pikemminkin perheyttääläisyys kuin määritelmällinen rajaus"¹¹) taidekirjoittamista ja valaisemaan sen suhdetta taiteentutkimukseen ja taiteelliseen tutkimukseen: "Nykyisellään taidekirjoittaminen käy myös nimikkeeksi perinteisiin kirjallisuuskonteksteihin palautumattomalle taidemuodolle, joka koettelee totuttuja käsityksiä kuvan, sanan ja äänen suhteista, julkaisuformeista ja genreistä. [...] Usein nimike kuitenkin viittaa kirjoittamiseen, jolle sisällön ja muodon kietoutuminen yhteen on tavoiteltavaa."¹²
- Pääkirjoituksen huomiot ovat päteviä ja informatiivisia suhteessa kuva- ja esitystaiteeseen, mutta ovat kaunokirjallisuuden ja etenkin esimerkiksi (ulkoasultaan, julkaisuformeiltaan tai semantiikaltaan) kokeellisen runouden näkökulmasta kummastuttavia: ei aivan hahmotu miksi ja miten taidekirjoittamisen menetelmät erotetaan "perinteisiin kirjallisuuskonteksteihin palautumattomaan taidemuotoon" sen sijaan, että nähtäisiin ne osana kaunokirjallisuuden laajaa käyttövälineistöä.
- Toisaalla samassa lehdessä Anita Seppä tarttuu aiheeseen: "Kirjallisuuden ja sen tutkimuksen heikko integroituminen ajankohtaisen taiteellisen tutkimuksen kentälle on luonut ongelmallisen tilanteen, jossa kirjallisuutta ei edelleenkään tunnusteta riittävän hyvin erilliseksi taiteen ja tutkimuksen alueeksi."¹³
- [4] "[M]oni taiteellisen tutkimuksen edustaja on alkanut hyödyntää [...] enenevästi luovan kirjoittamisen praktiikoita ja etsiä ulospäisyä akateemisen kielen ahtaamista rekistereistä. Tässä murrostilassa kirjallisuus (modernin taiteen erityisalana) on kuitenkin jäänyt hämmästyttävän vähälle huomiolle – taiteellisten tutkijoiden keskittyessä edistämään kielellisiltä rekistereiltään ja menetelmiltään hengittävämpää "luovaa kirjoittamista".¹⁴
- [5] "Bologna-prosessin (1999-) ja yliopistojen viime vuosikymmeninä voimistuneen uusliberalistisen tuotantopaineen alla kuvataidealan tohtoriopintojen kirjallisia vaatimuksia on kuitenkin viety voimallisesti perinteisemmän akateemisen tutkimustyön suuntaan. Muutosprosessin arvoperusta on selkeä: jokaisessa tutkintouudistuksessa kokeellinen luova kirjoittaminen on saanut tehdä tilaa taiteen akateemiselle diskurssiinpanolle ja referee-muottiin ja akateemisiin jufo-luokituksiin paremmin soveltuville julkaisuille."¹⁵

- Ilmiö on myös johtanut kimalteleviin itsestäänselvyksiin, jotka esitetään tieteellisinä tuloksina alan vertaisarvioituissa artikkeleissa, kuten: "One understanding of artistic research – the one I most resonate with – maintains that the creative process leads to the generation of new knowledge"¹⁶ tai "exploring heterogeneous environments leads to discoveries that enrich both me as a person and my work."¹⁷
- [6] Kietäydytään julkaisemasta? Ei artikkelin artikkelia kahteen vuoteen, keltään. Yleislakko. Yhdessä?
- [7] Myös muiden taiteenlajien manifestit voidaan hyvin nähdä nykyisen, institutionaalisen taiteellisen tutkimuksen kenttää edeltävänä taiteellisenä tutkimuksena.
- [8] *Oi runous, romantiikan ja modernismin runouskäsitteitä* on hyvä perusteos aiheeseen – erällä keskeisellä rajoitteella, jonka toimittaja artikkeloi esipuheessa: "Nykyään näin miehinen aineisto nostaa väistämättä kysymyksen, mitähän naiset mahtovat ajatella runoudesta noina parina satana vuotena? Naisilta koottu aineisto oletettavasti sisältäisi paljon vähemmän juhlapuheita, esitelmää, luentoja, ohjelmanjulistuksia, esipuheita, esseitä, jotka olisi vartavasten kirjoitettu julkisuuteen ja määrittämään runouskäsitteitä, ja paljon enemmän intiimejä, marginaalisia, julkaisemattomia, sekaosteisia tekstejä, kaunokirjallisuuden sisäisiä katkelmia ja runoja."¹⁸
- [9] "Dieter Mersch *Epistemologies of the Aesthetic* (2015) summaa hyvin taiteellisen tutkimuksen toisen vaiheen keskusteluita jäsentäneitä argumentaatiolinjoja. Mersch hahmottelee neljä päälinjaa: Yksi laajasti edustettuna ollut näkemys on, että taide on aina jo ollut tutkimusta eikä taiteellisessa tutkimuksessa sinänsä ole mitään muuta uutta kuin sen kytkös yliopistoinstituutioon. Tämän tulkintalinjan mukaan taide on taiteellisenä tutkimuksena eräänlaista esteettistä perustutkimusta."¹⁹
- [10] "Susan Howe writes about how her long-standing presence of lyrical language has created a specific thought structure, 'a habit of thinking within patterns of rhythmic phrasing'.²⁰
- Sama huomio on tehty monesti kustannustoimittajana ja kirjoittajana. Mitallisen runouden kirjoittaminen myös karistaa nopeasti näkemykset taiteellisesta / luovasta / kaunokirjallisuudesta kirjoittamisesta akateemisen tekstin kirjoittamista vapaampana, hengittävämpanä, luonnollisempana tai helpompana.
- [11] "No matter how communicative and how accessible, it [a work of artistic research] always contains an amount of uncertainty. And there probably is some amount of correlation between uncertainty and capacity to influence. The rules of good writing apply. A good text has an influence on the reader. So

writing is one of the skills of artistic research, maybe even more importantly than in some other types of research.²¹

Toistetaan: There probably is some amount of correlation between uncertainty and capacity to influence.

Ajatusten mahdollisimman auki ja ilmeiseksi kirjoittaminen suurella todennäköisyydellä ohentaa niiden vaikutusta: ”[F]or instance, the poetics of allusion or irony, for as soon as one makes explicit the mechanism of allusion or the functioning of irony, one also destroys their effect.”²² Ja siksi, leipätekstin vaikutelman suojelemiseksi: liiallisuuksiin paisuvat viitteet!

- [12] ”[L]uovaa kirjoittamista’ voi harjoittaa monilla akateemisilla aloilla suhteellisen vapaasti, vaikka tekijällä ei olisi juuri minkäänlaisia erityisaitoja kirjallisen taiteen tai luovan kirjoittamisen aloilta. Kirjallisen taiteen erityisosaajat – esimerkiksi Maggien Nelson[...] – eivät kuitenkaan voi tarttua vastaavasti luovan taiteellisen työskentelynsä lisäulokkeena vaikkapa siveltimeen, balettitosuuihin tai tahtipuikkoon joutumatta sekä taiteilijoiden että tutkijoiden silmissä naurunalaiseksi.”²³

Ei välttämättä kuitenkaan ole vaikea kuvitella menestystä, jonka Nelsonin (tai Anne Carsonin tai vastaavan) nykytanssiesitys tai hiilipiirustukset saataisivat saada pelkän tekijänimen tähden. Tässä ajassa voi muodostua eräänlaisia henkilöesineitä, joiden kohdalla kiinnostavaa on mikä tahansa henkilöesineen tekemä, ei se, mikä henkilöesineen tekemisessä on taitavaa.

- z akateemiseen tutkimukseen *vai korraaniin, apatiaan* vai romaaniin
- [13] Objektiivisuuden käsitteestä toisaalta tieteenfilosofiassa ja toisaalta arkikielessä, ks. Inkeri Koskisen ”Miten tieteenfilosofin kannattaisi tutkia objektiivisuuden käsitettä?” Ilmaa hengittääkseen hengitä ilmaa.

Tarkoitustamme varten kiinnostavaa on, että vaikka tietynlainen tutkimusprosessi ”varmistaa etteivät tutkijayksilöiden subjektiiviset vinoumat pääse vääristämään tuloksia [...] se on kelvoton strategia kollektiivisia vinoumia vastaan: jos koko tiedeyhteisö on jonkin huomaamatta jääneen virheellisen käsityksen vallassa, *kuten että kallio ei tunne räjäytetyksi tulemistaan* ei mahdollisuus vaihtaa tutkijaa toiseen auta mitään, kumpikin päätyy erehtymään samalla tavalla.”²⁴

- [14] ”[K]okeellinen tiede on rakenteellisesti kykenemätön puhumaan esimerkiksi inhimillisestä kokemuksesta, jos kokemuksen olennainen tunnuspiirre on aihutkertaisuus. Ongelman rakenteellisuus puolestaan merkitsee, että kokeellisen tieteen pääsemättömyys kokemuksen äärelle ei tarkoita, että kokemuksesta olisi jotakin yliluonnollista, saati että kokemusta ei olisi olemassa. Kokeellinen

popperilainen tiede ei voi puhua kokemuksesta, mutta tämä ei johdu mistään syvästä metafysisestä seikasta koskien kokemusta vaan tieteen rakenteellisesta piirteestä.”²⁵

- [15] Alkuperäiskansatutkimus (joka on niin laaja aihealue, että selvästikin kaikki tässä sanottu on pintaraapaisua) esittelee myös alkuperäiskansoille ominaisten tiedonmuodostuksen ja järjestämisen eli alkuperäistieteen piirteitä: ”alkuperäistiede pohjautuu suoraan havainnointiin, johon sisältyy testejä pätevyyden ja lainvoimaisuuden todistamiseksi. Tätä tietoa sitten käytetään eri arviointien tekemiseen. Yksilöt on koulutettu tiettyihin aloihin kuten yrttioppiin, sään havainnointiin, mielenterveyteen ja ajanlaskemiseen. Toisin kuin länsimaisessa tieteessä, alkuperäistieteen saatuja tietoja ei kuitenkaan käytetä luonnonvoimien hallitsemiseen vaan luontoon sopeutumiseen ja sen kanssa tasapainossa elämiseen.

Muita eriäviä tunnuspiirteitä [...] ovat muun muassa: 1) Alkuperäistieteilijä on olennainen osa itse tutkimusprosessia, 2) Kaikkea luonnossa pidetään järjellisenä ja elävänä, siten siis aktiivisena tutkimuskumppanina, 3) Alkuperäistieteen pyrkimyksenä on tasapainon säilyttäminen, 4) Alkuperäistiede on holistista ja se nojautuu kaikkiin aisteihin, ja sisältää myös hengellisen (engl. spiritual) ja psyykkisen (intuitiivisen) tiedon, ja 5) Huumori on olennainen osa kaikessa totuudenetsinnässä, sillä huumori tasapainottaa vakavuutta ja arvokkuutta.”²⁶

Ks. myös *Ei alkua, ei loppua*²⁷. Eriytyisen kiinnostavaa on lukea sen kanssa rinnakkain esim. Rossin *Modernin tieteen synty Euroopassa*²⁸. Silloittavaksi teokseksi välille sopinee Bagginin *Ajatteleva maailma*²⁹.

- [16] Käytämme sanaa ’normaalitiede’ hieman samaan tapaan kuin Tere Vadén käyttää ’järkeä’ kritiikissään *Surrealismen manifestista*: ”Sanon ’järki’, mutta tarkoitan ’mielivaltainen hyötyperiaate’: kyse on siitä ajatuksesta, jonka mukaan kaiken pitää palvella jotakin ja jonka mukaan kaikella on ja pitää olla tarkoitus ja syy, vieläpä hyödyllinen tarkoitus ja riittävä syy.”³⁰
- [17] Mutta ei ehkä sisältöön? ”Sisältö’ lienee yksi nykykieleemme turhimmista sanoista, sillä se ei enää tarkoita mitään – lähes mikä tahansa voi nykyään olla sisältöä. [...] Antti Nylénin *The Nakedin* [Bokeh, 2024] taiteellinen päämäärä on juuri sisällöttömyys. Vuonna 2009 Alexander Stubbin Finnairin matkustamolehteen kirjoittamista kolumneista koostettiin kokoelma *Alaston totuus ja muita kirjoituksia suomalaisista ja eurooppalaisista* (suom. Tero Valkonen, WSOY). Nylén ruoti teosta tuoreeltaan Hesariassa todeten sen sisällöttömmäksi koskaan lukemakseen kirjaksi. Nyt entisen *Blue*

Wings -kolumnistin noustessa maamme arvojohtajaksi Nylén palasi kokoelman äärelle. Hekumoidakseen sen sisällöttömyydellä hän poisti tekstistä kaikki substantiivit, siis substanssin, jota kokoelmassa ei alun perinkään Nylénin mukaan ollut.”³¹

- [18] Ei ole mahdollista editoida ajattelua editoimatta tyyliä. Mitä vertaisarviointi silloin tarkoittaa?
- [19] On ”yksiselitteisyyteen pyrkivä ja suoraa argumentaatioita pääsääntöisesti hyödyntävä filosofoinnin tapa, jota harjoitetaan ennen kaikkea akateemisissa kontekstissa, ja taitaa puolelta keinoja ammentava, lukijan mielikuvitusta aktivoiva ja siten hänen omille ajatusprosesseilleen tilaa avaava *epäsuora filosofia*, joka on ollut tyyppisempi filosofian historiassa kuin omana aikanamme”³². Epäsuoran filosofian keinoja ovat mm. huumori, dialogimuoto, allegoriat, fiktiiviset hahmot, pseudonyymit ja lopputuloksen mahdollinen avoimuus. Toisin kuin akateemisessa filosofiassa perinteisesti, epäsuora filosofia arvostaa holismia: ”se ottaa omassa ilmaisussaan huomioon ihmisen kokonaisuudessaan, ei vain järjellisenä vaan myös tuntevana, ruumiillisena ja mielikuvitusta käyttävänä olentona.”³³
- Sekä tuhonhimoisena, lisäksi Rusina.
- [20] *Käy kohti pimeää*³⁴ – josta sitaatti – on romaani, joka tietää kamalan paljon. *Hadrianuksen muistelmat*³⁵ samoin.
- [21] Vaikuttaa siltä, että viimeistään sivulla 17³⁶ tutkijoiden Salminen ja Vadén usko paradigmaan on alkanut kadota.

Viitteet

- 1 Bailey & Bizzaro 2017, 94.
- 2 Vienna Declaration on Artistic Research 2020.
- 3 Kokkonen 2009.
- 4 Kortekallio 2024, 4.
- 5 Niemi-Pynttari 2007; Karhumaa 2021; Valkeapää 2011. Kyseiset tiedot muun kuin Jyväskylän osalta perustuvat internetitse eri organisaatioista saatavilla olevaan tietoon heinäkuussa 2024.
- 6 Caduff & Wälchli 2019, 7-8.
- 7 Vadén 2012.
- 8 Marjamäki 2021.
- 9 Esim. Pylkkö 2006; 2009; 2015.
- 10 Searls, 2024.
- 11 Elo, Rantanen & Rouhiainen 2023, 2.
- 12 Sama, 2.
- 13 Seppä 2023, 41.
- 14 Sama, 34.
- 15 Sama, 34.
- 16 Mikkilä 2024, 540.
- 17 Sama, 543.
- 18 Hökkä 2000, 19.
- 19 Elo 2022.
- 20 Nyberg 2019, 29–30.
- 21 Hannula, Suoranta & Vadén 2014, 165. Siteeratut sanat ovat Vadénin haastatteleman Leena Valkeapään.
- 22 Baetens 2019, 16.
- 23 Seppä 2023, 36.
- 24 Koskinen 2024, 29.
- 25 Vadén 2013, 99.
- 26 Kuokkanen 2002, tukeutuu oneida-tutkija Pamela Coloradon esitelmään ”Indigenous Science and Western Science - A Healing Convergence” vuodelta 1994.
- 27 Helander & Kailo 1999.
- 28 Rossi 2010.
- 29 Baggini 2022.
- 30 Vadén 1996, 68.
- 31 Osváth 2023, 81.
- 32 Ruonakoski 2023, 55.
- 33 Ruonakoski 2023, 66.
- 34 Yourcenar 1969, 151.
- 35 Yourcenar 1953.
- 36 Salminen & Vadén 2024, 17.

Kirjallisuus

- Baetens, Jan, Writing Cannot Tell Everything. Teoksessa *Artistic Research and Literature*. Toim. Corina Caduff & Tan Wälchli. Wilhelm Fink, Leiden 2019, 13–22.
- Baggini, Julian, *Ajatteleva maailma. Filosofian maailmanhistoria* (How the World Thinks. A Global History of Philosophy, 2018). Suom. Tapani Kilpeläinen, niin & näin -kirjat, Tampere 2022.
- Bailey, Christine & Bizzaro, Patrick, Research in Creative Writing: Theory into Practice. *Research in the Teaching of English*. Vol. 52, No. 1, 2017, 77–97.
- Caduff, Corina & Wälchli, Tan, Introducing Literature in the Discourse of Artistic Research. Teoksessa *Artistic Research and Literature*. Toim. Corina Caduff & Tan Wälchli. Wilhelm Fink, Leiden 2019, 1–12.
- Elo, Mika, Taiteellisen tutkimuksen kolme vaihetta. *RUUKKU Taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu* nr. 18, 2022. Verkossa: ruukku-journal.fi/viewpoints/-/blogs/taiteellisen-tutkimuksen-kolme-vaihetta
- Elo, Mika & Rantanen, Saijaleena & Rouhiainen, Leena, Esipuhe: Taidekirjoittamien tutkimuksena. *Synteesi* 4/2023, 2–5.
- Hannula, Mika & Suoranta, Juhana & Vadén, Tere, *Artistic Research Methodology. Narrative, Power and the Public*. Peter Lang, New York 2014.
- Helander, Elina & Kailo, Kaarina (toim.), *Ei alkua, ei loppua. Saamelaiden puheenvuoro*. Like, Helsinki 1999.
- Hökkä, Tuula (toim.) *Oi runous. Romantiikan ja modernismin runouskäsitteitä*. SKS, Helsinki 2000.
- Karhumaa, Arja, *Epäigenesis. Tekstin muotoilu uusmateriaalisena kirjoittamisena. Tutkielma Y ja Katalogi X*. Väit. Aalto yliopisto, Helsinki 2021.
- Kokkonen, Tomi, Tieteen kehitysdynamiikka. *Ensyklopedia Logos*, 2009. Verkossa: filosofia.fi/fi/ensyklopedia/tieteen-kehitysdynamiikka
- Kortekallio, Kaisa, Sienimäistä käyttäytymistä. *niin & näin* 3/2024, 3–4.
- Koskinen, Inkeri, Miten tieteenfilosofin kannattaisi tutkia objektiivisuuden käsitettä? *niin & näin* 2/2024, 21–32.
- Kuokkanen, Rauna, Alkuperäiskansojen diskurssi ja kolonisaatio. Teoksessa *Kojootteja, sulkapäähineitä, uraanikaivoksia. Pohjois-Amerikan intiaanien kirjallisuutta ja kulttuureja*. Toim. Sami Lakomäki & Matti Savolainen. Oulun yliopisto, 240–64.
- Marjamäki, Raisa, *Viimeinen talvi*. Poesiavihkot #28. Poesia, Helsinki 2021.
- Mikkilä, Elina, The Art of ‘Creatical Writing’: Unlocking Insights Through Creative Critical Fusion. *Life Writing*. Vol. 21, No. 3, 2024, 535–548.
- Niemi-Pynttari, Risto, *Verkkoproosa. Tutkimus dialogisesta kirjoittamisesta*. Väit. Jyväskylän yliopisto, ntaamo, Helsinki 2007.
- Nyberg, Fredrik, The Writing and the Doing. Teoksessa *Artistic Research and Literature*. Toim. Corina Caduff & Tan Wälchli. Wilhelm Fink, Leiden 2019, 23–43.
- Osváth, Johanna, Lyijypainoja. *Nuori Voima* 2/2023, 81.
- Paasonen, Markku, *Lykäyty salamurha*. Teos, Helsinki 2023.
- Pylkkö, Pauli, Ukon ilta. Teoksessa *Kirjoituksia Väinö Linnasta*. Toim. Antti Arnkil & Olli Sinivaara. Teos, Helsinki 2006, 357–414.
- Pylkkö, Pauli, *Luopumisen dialektiikka*. Uunikustannus, Taivassalo 2009.
- Pylkkö, Pauli, *Kielikuva ja mielikuva*. Uunikustannus, Taivassalo 2015.
- Rossi, Paulo, *Modernin tieteen synty Euroopassa* (La nascita della scienza moderna in Europa, 1997). Suom. Lena Talvio. Vastapaino, Tampere 2010.
- Ruonakoski, Erika, Mitä on epäsuora filosofia? *niin & näin* 2/2023, 55–68.
- Salminen, Antti & Vadén, Tere, *Merkitys ja ala-aine*. niin & näin -kirjat, Tampere 2024.
- Searls, Damion, Translating Philosophy: The Case of Wittgenstein’s Tractatus. *Words Without Borders*, 2024. Verkossa: wordswithoutborders.org/read/article/2024-02/translating-philosophy-the-case-of-wittgensteins-tractatus-damion-searls/
- Seppä, Anita, Taiteellinen tutkimus, kirjallisuus ja jälki-disiplinääriset kirjoittamisen muodot. *Synteesi* 4/2023, 33–45.
- Vadén, Tere, Surrealismin manifesti. *niin & näin* 4/1996, 68–69.
- Vadén, Tere, Kolmas Impivaara eli kirjallisuuden ja filosofian välinen kuilu. Teoksessa *Kirjallisuus ja filosofia. Rinnakkaisuuksia, risteyksiä, ristiriitoja*. Toim. Antti Salminen, Jukka Mikkonen & Joose Järvenkyliä. SKS, Helsinki 2012, 163–174.
- Vadén, Tere, Koiran unta. *niin & näin* 4/2013, 99–101.
- Valkeapää, Leena, *Luonnossa. Vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa*. Väit. Aalto yliopisto. Maahenki, Helsinki 2011.
- The Vienna Declaration on Artistic Research. 2020. verkossa: society-forartisticresearch.org/wp-content/uploads/2020/10/Vienna-Declaration-on-Artistic-Research-Final.pdf
- Yourcenar, Marguerite, *Hadrianuksen muistelmat* (Memoires d’Hadrien, 1951). Suom. Reino Hakamies. WSOY, Helsinki 1953.
- Yourcenar, Marguerite, *Käy kohti pimeää* (L’Œuvre au noir, 1968). Suom. Irene Sorsa. WSOY, Helsinki 1969.